

Rigmor Øien

Fra månen til museet

NTNU som samlingsforvalter og månesteinene
som felles kulturarv

Bacheloroppgave i Arkiv- og samlingsforvaltning

Veileder: Guro Jørgensen

Mai 2021

Rigmor Øien

Fra månen til museet

NTNU som samlingsforvalter og månesteinene som felles kulturarv

Bacheloroppgave i Arkiv- og samlingsforvaltning
Veileder: Guro Jørgensen
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for lærerutdanning

Kunnskap for en bedre verden

Takk til Guro Jørgensen for god og grundig veiledning.
Vil også rette en takk til mine informanter Ellen Grav
Ellingsen, Karstein Hårsaker og Jon Anders Risvaag for
at de velvillig har delt av sin tid og kompetanse, og gitt
meg innsikter jeg ellers hadde vært foruten.

Sammendrag

Denne bacheloroppgaven beskriver hvordan NTNU opptreer som samlingsforvalter ved hjelp av prosjektet NTNUs Universitetshistoriske samlinger, med NTNU Vitenskapsmuseets eksemplarer av månestein fra Apollo 11-ekspedisjonen i 1969 som eksempel. For å sette NTNUs kulturarvsprosjekt i en større sammenheng, redegjør oppgaven for relevante begreper og teori og gjennomgår noen generelle tendenser innen kulturpolitikk i Norge de siste tiårene. Videre beskriver den prosjektets historiske utvikling og månesteinenes historie på museet. Til slutt går oppgaven nærmere inn på månesteinenes historie på museet i lys av ulike samlingsforvaltningsprosesser og tidligere redegjort teori, med hensikt om å belyse samlingsforvaltning på mikronivå, så vel som makronivå.

Innledning

I 1969 landet de første menneskene på månen. Etter at Neil Armstrong sa sine berømte ord til alle foran tv-skjermene her hjemme, steg han og Edwin «Buzz» Aldrin ned på månens overflate og samlet stein og støv som de tok med seg tilbake til jorda.¹ Mye av materialet skulle brukes til forskning, men en god del ble også til de berømte månesteinene som USA ga til alle verdens land som et symbol på «goodwill» og fred, og for å understreke at månen ikke tilhørte en enkeltnasjon, men hele menneskeheten. Totalt mottok 135 land og hver av de 50 amerikanske delstatene eksemplarer av månestein etter denne måneferden (Haugan, 2017). Det samme ble gjort ved måneferden i 1972. I ettertid har mange av disse månesteinene gått tapt på grunn av f.eks. naturkatastrofer, ulykker, tyveri, krig og revolusjon. I dag er 184 av de totalt 370 månesteinseksemplarene forsvunnet (Hårsaker, 2017).

Norge var et landene som fikk en månestein fra ferden i 1969. Steinene ble gitt i gave til Norge og Trondheim i 1973.² Trondheim hadde på den tiden et attraktivt geologisk miljø, med utgangspunkt i Universitetet i Trondheim, en administrativ sammenslutning av bl.a. Norges Tekniske Høgskole (NTH), Lærerhøgskolen og Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab, Museet (DKNVS Museet, senere NTNU Vitenskapsmuseet) (Bratberg, 1996, s. 583). Geologi og bergverksdrift har vært viktig for NTH helt fra starten i 1910, som en av høgskolens ni avdelinger (Bratberg, 1996, s. 392). I tillegg kom Norges Geologiske Undersøkelse (NGU) flyttende til Trondheim i 1962 (Bratberg, 1996, s. 392). Det kan tenkes

¹ Opptak fra månelandingen kan sees i NRKs arkiver: <https://tv.nrk.no/program/FNYH05007569> 00:22:20 (markør 11). Besøkt: 21.03.2021

² <https://www.adressa.no/nyheter/trondheim/2017/06/21/M%C3%A5nestein-stilles-ut-14908154.ece> Besøkt: 31.03.2021

at noe av dette var bakgrunnen for å sende månesteinene dit. På museet ble steinene stående på et kontor i mange år, før gjort om til et samlingsobjekt. I dag er de en del av NTNU Vitenskapsmuseets geologiske samling og står trygt lagret i et av museets magasinshvelv. Steinene har ved flere anledninger stått ustilt i kortere perioder, og også blitt utlånt til andre aktører. Et eksempel på dette er da steinene ble brukt i en pop-up-utstilling på vitenskapsfestivalen *Starmus* i Trondheim i 2017, hvor bl.a. Buzz Aldrin var til stede (Haugan, 2017).

Månesteinene er også innlemmet som en del av NTNUs universitetshistoriske samlinger (forkortet til UHS). UHS består av 8000-10.000 gjenstander fra ni ulike fakulteter ved universitetet. Tanken med prosjektet er å bedre kunne forvalte historien til universitetet og objektene knyttet til den, ettersom de «representerer en viktig kilde til innsikt i universitets egen historie, og har en identitetsskapende betydning innen universitets enkelte fakultet» og utgjør «en unik dokumentasjon av norsk og internasjonal forskningshistorie» (Eivindsen, 2019). De ulike fakultetene oppbevarer i hovedsak sine gjenstander selv, men objekter og tilknyttede historier gjøres digitalt tilgjengelige gjennom en digital publikumsportal med samme navn som prosjektet: *Universitetshistoriske samlinger*.

Med UHS som utgangspunkt og med månesteinene som eksempel, skal jeg undersøke følgende:

Hvordan ivaretar og tilgjengeliggjør NTNU sin vitenskapelige historie?

Til hjelp i undersøkelsen setter jeg opp to forskningsspørsmål som gjør det mulig å se problemstillingen fra to ulike sider:

- a) Hvordan legitimerer NTNU satsingen på universitetets kulturarv gjennom UHS-prosjektet?
- b) Hvordan har månesteinene gjennom arbeidsoppgaver knyttet til samlingsforvaltning gått fra å ha status som kontorpynt til å bli digital kulturarv?

Ettersom NTNUs eksemplar av månestein fra måneferden i 1969 er mitt case og utgangspunkt for problemstillingen, har jeg valgt å gjøre et nærstudium av den. Objektet består av fire små biter med månestein, som støpt inn i en kule av akryl og festet på en plakett dekorert med Norges flagg og en hilsen fra USAs daværende president, Richard Nixon. Objektet blir i fortsettelsen referert til i flertall som månesteinene.

Et nærstudium gir meg muligheten til å få innblikk i hvordan samlingsforvaltningen foregår i arbeidet med samlingene, hvilke utfordringer de ansatte møter på og hvilke forutsetninger de har/er blitt gitt til å tak i dem. Nærstudiet har i hovedsak bestått i samtale og personlig kommunikasjon med prosjektleder Ellen Grav Ellingsen, Karstein Hårsaker, ansvarlig for NTNU Vitenskapsmuseets geologiske samling, og Jon Anders Risvaag, førsteamanuensis og tidligere samlingsforvalter ved museet. Jeg har i tillegg fått mulighet til å studere månesteinene med egne øyne under oppsyn fra Hårsaker.

I tillegg har jeg fått tilgang til et strategidokument for UHS-prosjektet, en rapport for prosjektåret 2013-2014 og et skriv om status for våren 2020. Disse dokumentene har hjulpet meg å finne ut mer om prosjektets bakgrunn og utvikling, som bidrar til å forstå hvordan NTNU ivaretar og tilgjengeliggjør sin vitenskapelige historie. De har også fungert bra som utgangspunkt for videre undersøkelser.

Bakgrunn

Min problemstilling krever en utgreiing av UHS i en større sammenheng. NTNUs ønske om økt innsikt og bevissthet rundt egen historie oppsto ikke i et vakuum. Prosjektet er et eksempel på digitalisering av kulturarvsmateriale. I ABM-publikasjonen *Åpen og samordna tilgang til kulturarven* (2010) argumenterer forfatteren Robert Engels for at kulturarv burde digitaliseres i hovedsak ved å tilgjengeliggjøres på internett. Dette begrunnes med at den digitale revolusjon har endret folks vaner og hvordan vi forholder oss til informasjon. Folk forventer nå at informasjonen kun er et raskt google-søk unna til enhver tid (Engels, 2010, s.

Figur 1 Månesteinene. Foto: Åge Hojem, NTNU Vitenskapsmuseet. Hentet fra: <https://uhs.vm.ntnu.no/etterlyste-manesteiner/> (14.04.2021)

2, 10). I økende grad blir informasjon som ikke finnes på internett synonymt med ikke-eksisterende. For å holde informasjonen aktuell, bør det derfor satses på digitalisering av kulturarv og digital formidling. Denne ABM-publikasjonen er en av en rekke publikasjoner, utredninger, stortingsmeldinger og rapporter innenfor det kulturpolitiske feltet, som sammen viser at det er stort fokus på digitalisering av kulturarv, hovedsakelig ved landets arkiver, biblioteker museer. Jeg kommer tilbake til flere av disse dokumentene etter hvert.

Samlingsforvaltning er et viktig ledd i digitaliseringen av kulturarv. Begrepet består av de fire hovedsøyene samlingsutvikling, dokumentasjon, bevaring og tilgjengeliggjøring.³ Det har lenge vært ivaretatt av landets museer som forvaltere av objekter som samfunnsminner, kunnskapskilder og opplevelseskilder. Stortingsmelding nr. 49 (2008-2009) *Framtidas museum* heiste i 2009 fram samlingsforvaltning som satsingsområdet for museene. Den delte også museumsarbeid inn i «de fire F-ene»; forvaltning, forskning, formidling og fornying, og pekte på at digital tilgjengeliggjøring og formidling utgjorde et viktig utgangspunkt for fornyingen, som jeg skal se nærmere på senere. Ved hjelp av kompetansen som finnes ved universitetets eget museum og bibliotek, har nå også NTNU blitt en samlingsforvalter, og har på den måten mulighet til å ivareta sin egen historie og kulturarv på en forsvarlig måte. Både NTNUs museum, Vitenskapsmuseet, og NTNU Gunnerusbiblioteket, som ivaretar NTNUs spesialsamlinger, kan dateres tilbake til Det Kongelige Norske Videnskabers Selskaps dannelse på 1760-tallet og er landets eldste i hvert sitt felt (NOU 2006: 8, s.83; NTNU, u.d.). De har en lang tradisjon for samlingsforvaltning og er uvurdlige ressurser for NTNU i denne sammenheng.

Kulturarv er et nokså vidt begrep, og det er mange måter å definere det på. Anne Eriksen beskriver det i sin artikkel *Kulturarv og kulturarvinger* som vårt forhold til materielle og immaterielle uttrykk fra fjern og nær fortid, både på samfunnsnivå og individnivå. Kulturarven beskriver altså ikke tingene som ofte tenkes å representere vår kulturarv, men vårt forhold til dem. Det ligger også i ordet kulturarv at den skal arves. For at den skal arves, må noen ønske å arve den. Kulturarv formes, brukes og videreføres av kulturarvinger. Vi ser på kulturarven slik vi ønsker at den skal være ut ifra vårt eget verdigrunnlag, og inkluderer de delene vi mener er relevante ut ifra det (Eriksen, 2009). En annen definisjon på kulturarv er at det er noe som oppstår som følge av en prosess som tillegger særlig verdi til utvalgte deler av fortiden. Mer konkret kan man si at denne definisjonen ser på kulturarv som de objektene (i

³ <https://samlingsnett.no/samlingsforvaltning> Besøkt: 13.03.2021

bred forstand) og dokumentene som behandles som kilder til fortidsforståelse og som forvaltes av en eller annen form for kulturarvsinstitusjon (Hylland, 2014, s. 255). Slike kulturarvsinstitusjoner er ofte museer og arkivdepot, men også rene samlingsprosjekt, som f.eks. UHS og NTNU Universitetsbibliotekets spesialsamlinger, som ikke direkte tilhører et museum eller arkivdepot. Gjennom den norske kulturpolitikken fordeles ressurser til slike institusjoner, ut fra idealet om at kulturarv må ivaretas, tilgjengeliggjøres og formidles som kilder til kunnskap og selvrefleksjon for deltakere i et demokratisk samfunn (St.m. 24 (2008-2009), s. 9).

Kulturpolitikk kan kort oppsummert forstås som systematisk finansiering, organisering, regulering og legitimering av kulturproduksjon (Mangset & Hylland, 2017, s. 11). En litt lengre definisjon av kulturpolitikk tar høyde for begrepets sammensetning av ordene *politikk* og *kultur*. Politikk er ofte forbundet med makt og styring, og kan forstås med smal og bred smal betydning. Den smale forståelsen er kanskje den mest vanlige, og omfatter beslutningsaktivitet om saker på formelle, offentlige beslutningsarenaer. Den brede inkluderer alle autoritetsforhold og all maktutøvelse. Innenfor utvidet forståelse av begrepet kultur finnes det også en smal og en bred avgrensning. Den smale er kvalitativt forankret og rangerer gjerne kulturelle uttrykk på en skala, hvor toppen er kvalitetskultur, eller «høykultur», og bunnen er populærkultur, eller «lavkultur». Ut ifra dette synet får man også begrepet *kulturell kapital*. Pierre Bourdieu, sosiolog og opphavsmann til begrepet, beskriver kulturell kapital som kunnskap om kulturelle uttrykk, noe som er verdifullt i sosiale sammenhenger for å kunne skille mellom «god» og «dårlig» smak.⁴ Dette kan igjen oversettes til smak av høy eller lav verdi, som igjen resonnerer med uttrykkene «lavkultur» og «høykultur». Det brede kulturbegrepet er samfunnsvitenskapelig forankret og opererer ikke med rangering av kultur. Alt er kultur, og ingen kan per definisjon være kulturelt fattigere eller rikere enn andre. I denne forståelsen av kulturbegrepet snakker man heller om ulike *kulturer*, litt på samme måte som sivilisasjoner eller levemåter, heller enn kulturell verdi (Mangset & Hylland, 2017, s. 15-19).

Hvorvidt norsk kulturpolitikk benytter seg av en bred eller smal tilnærming til begrepene kultur og politikk er litt vrient. Det er nok en god miks, alt etter hvilken sammenheng det brukes i. Det som er sikkert, er at kulturarv er en sentral del av den. Det er viktig å bevare «det norske», både hva det har vært og hva det med tiden har blitt. Vårt forhold til og

⁴ https://snl.no/kulturell_kapital Besøkt: 27.03.2021

oppfatning av egen historie er hva som skaper kulturarven og objektene som er en del av den. Kulturarv er derfor et dynamisk begrep, stadig i utvikling, i takt med det samfunnet den skapes av. En del av denne utviklingen er den kulturelle og relasjonelle, en annen er den teknologiske. De siste 50 år har samfunnet gjennomgått, og gjennomgår fortsatt, skiftet fra analog teknologi til digital teknologi. Stadig mer av folks hverdag foregår over internett og våre daglige gjøremål bistås i stadig større grad av digitale hjelpemidler. Dette har skapt en forventning om at det finnes en digital løsning for alt. Etersom internett aldri stenger og går hjem for dagen, så forventes det at informasjon alltid er innen rekkevidde. Fri og tilgjengeliggjort informasjon har av mange blitt sett på som et demokratisk gode, da det gjør at den potensielt kan nå ut til flere. Utfordringene med dette er at det skapes enorme mengder informasjon hvor det kan være vanskelig å skille mellom sann og usann informasjon. Folks evne til kildekritikk blir avgjørende. Dette betyr ikke at man skal slutte å tilgjengeliggjøre informasjon, men at det blir enda viktigere å få fram hvordan informasjonen er ekte, pålitelig, intakt og anvendelig. Som ledd i dette, og for å møte dagens forventninger, er det viktig at informasjon fra troverdige kunnskapsformidlere, som arkiver, biblioteker og museer, også blir gjort digitalt tilgjengelig.

Digitalisering kan defineres på forskjellige måter. Noen skiller mellom digitalisering og digitisering, hvor digitalisering er det gjennomgående omveltningen samfunnet gjennomgår i overgangen fra å bruke analog teknologi til stadig mer digital teknologi, og digitisering er spesifikt prosessen hvor en analogt skapt gjenstand gjøres digital. Andre kaller begge deler for digitalisering (Hylland, 2014, s. 254). I denne teksten kommer jeg til bevisst til å skille mellom den samfunnsstrukturelle prosessen (digitalisering) og den mer teknologiske prosessen (digitisering), også hvor forfatterne jeg referer til blander disse begrepene.

Digitalisering inngår mange deler av samlingsforvaltning, som f.eks. tilgjengeliggjøring og formidling. Engels påpeker at det er en vesentlig forskjell på digital tilgjengeliggjøring og digital formidling. Mange bruker disse begrepene om hverandre, men det ligger et klart skille i hvorvidt informasjonen er tolket til å passe et spesifikt narrativ eller ikke. Tilgjengeliggjort informasjon er ikke nødvendigvis formidlet. Arkiv og bibliotek er eksempler som tilgjengeliggjør informasjon for brukeren, mens museum ofte beriker informasjonen og setter den i større og gitt sammenheng for å skape en mer helhetlig opplevelse for brukeren (Engels, 2010, s. 12-13). Mens tilgjengeliggjort materiale eksisterer, har formidling til hensikt å nå ut til et publikum for å vise og fremheve ulike sider eller egenskaper ved materialet som gir folk

en opplevelse og en inngang til dypere forståelse rundt sin egen og verdens historie og utvikling.

Med satsningen på kulturpolitikk, kulturarv og digitalisering, dannes et eget politisk område, kalt *digital kulturpolitikk*. Forsker og kulturhistoriker Ole Marius Hylland beskriver dette grundig i flere av sine artikler på området. Jeg tar i hovedsak for meg de to som er mest aktuelle for denne oppgaven, *#Mangletre* (2014) og *Digital kulturpolitikk* (2020). I den sistnevnte artikkelen definerer Ole Marius Hylland den digitale kulturpolitikken som «et sammenfall av tidligere kulturpolitiske ideer samkjørt innenfor det digitale» og utdyper videre med at den «er både «den delen av kulturpolitikken som eksplisitt handler om digital produksjon, distribusjon eller konsum av kulturelle uttrykk» og den delen av andre politikkområder som påvirker digital produksjon, distribusjon kulturelle uttrykk» som har oppstått «stegvis og sedimentært», altså at etter hvert som nye elementer har kommet til i politikken, har de ikke gått på bekostning av eksisterende elementer (Hylland, 2020, s. 43, 45).

Av artikkelen kommer det fram at det har vært satset bevisst på kulturarvsformidling her til lands de siste 30 år. Via en kronologisk gjennomgang av alle stortingsmeldinger og utredninger innenfor kulturpolitikk som har blitt utgitt de siste 50 år belyser Hylland hvilken posisjon digitalisering har i hver av dem. Denne satsingen skjer gradvis og sedimentært, i takt med den teknologiske utviklingen (Hylland, 2020, s. 43). Med utviklingen av ny teknologi, kommer nye utfordringer, nye løsninger og nye ord. Etter hvert dukker uttrykk som «den digitale kunnskapsallmenningen» opp, omtalt i bl.a. St. Meld nr. 24(2008-2009) *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv og Åpen og samordnet tilgang til kulturarven: anbefalinger for en vellykket tilstedeværelse i den digitale kulturelle verden* (2010). Begrepet er et produkt av ideen om digitalisering av kulturarv som synonymt med demokratisering og tilgjengeliggjøring av kunnskap. Digital tilgjengeliggjøring av historie og kulturarv er med andre ord i vinden og av stor politisk interesse. Det er også av politisk interesse at digital kulturarvsformidling gjøres av institusjoner med erfaring på området, som arkiver bibliotek og museer, ettersom disse både har den tilliten i samfunnet og kompetansen som kreves. Nasjonalbiblioteket er en stor aktør som forvalter mange samlinger på samfunnets vegne, og har derfor satset stort de siste 15 årene på å gjøre sine samlinger tilgjengelige digitalt.⁵ Ved NTNU har Universitetsbiblioteket, som tidligere nevnt, lenge forvaltet spesialsamlinger av

⁵ <https://www.nb.no/om-nb/digitalisering/> Besøkt: 29.03.2021

privatarkiver og annet materiale knyttet både til NTNUs lange historie og til byens og regionens kulturarv, tillegg til at NTNU opprettet UHS for noen år tilbake.

I *#Mangletre* (2014) beskriver Hylland hvordan satsing på kulturarv har endret seg og hvorfor, med hovedvekt på endringer innenfor politikk, aktørlandskap og teknologisk utvikling, og hvilken effekt samspillet mellom disse faktorene har hatt. Man ser f.eks. at måten kulturarvsmaterialet er blitt tilgjengeliggjort på internett henger tett sammen med internets utvikling generelt. I starten var det ansett som en arena for spesielt interesserte, og man fikk initiativ som Prosjekt Runeberg i 1992, som var ledet av frivillige studenter ved Linköping universitet i Sverige. Prosjektet hadde til hensikt å digitisere nordisk litteratur som ikke lenger var rettighetsbelagt (Hylland, 2014, s. 256). Etter hvert har internett også blitt interessant for kommersielle aktører. Jeg mener et godt eksempel på slik aktør er teknologiselskapet Google, med sitt motto om å organisere og tilgjengeliggjøre all informasjon i hele verden for hele verden.⁶ Google startet som en enkel søkemotor i 1998, og er i dag i verdenstoppen når det gjelder å tilby produkter og tjenester på internett. Eksempler på slike tjenester er «Google Art & Culture» og «Google Scholar».⁷⁸ Begge prosjekter har til hensikt å bidra til økt tilgang til verdens kunnskap og kulturarv i samspill med ny teknologi, og ligger åpent tilgjengelig på via Googles nettsider. Google og andre kommersielle aktører har bidratt til økt bruk, profesjonalisering og videreutvikling av internett. Dette har gjort plattformen mer aktuell for aktører som er ansett som mer seriøse, slik Hylland beskriver i *#Mangletre* (2014). Et generelt eksempel på seriøse aktører er offentlige myndigheter. I dag har alle offentlige etater, organ og instanser i Norge en hjemmeside folk kan besøke og bruke for å ta kontakt. Man kan også finne Norges lover på internett, tilgjengelig i sin helhet på nettstedet *lovdata.no*.⁹ Samlinger finnes digitalt tilgjengelig via f.eks. *digitaltmuseum.no* og *europa.eu*.¹⁰¹¹ Den økte bruken av internett som ressurs av mer seriøse aktører, som myndigheter og anerkjente selskaper, i tillegg til den kontinuerlige utviklingen og profesjonaliseringen av det, har gjort internett til det kanskje viktigste verktøyet for å formidle informasjon. Skal man nå ut til folket, må man på nett. For NTNU og UHS er det derfor svært essensielt å opprette en publikumsportal på nett som del av UHS-prosjektet. En

⁶ <https://about.google/> Besøkt: 29.03.2021

⁷ <https://about.artsandculture.google.com/> Besøkt: 29.03.2021

⁸ <https://scholar.google.com/intl/en/scholar/about.html> Besøkt: 29.03.2021

⁹ https://lovdata.no/info/om_lovdata Besøkt: 04.04.2021

¹⁰ <https://digitaltmuseum.no/> Besøkt: 14.04.2021

¹¹ <https://www.europeana.eu/en> Besøkt: 14.04.2021

publikumsportal krever i midlertidig en god del arbeid, og om det er den beste måten å øke bevissthet rundt NTNUs samlinger på gjenstår å se.

For å se hvordan UHS' nettsted og publikumsportal faktisk brukes av sitt publikum, var planen å anvende en analyse fra Tind (systemeier) som kan si noe om dette. Ved å se på tallene i analysen skulle jeg finne ut trafikkmengden på nettstedet, om noen objekter har blitt besøkt mer enn andre, og hvor store forskjellene er. Kan man se tendenser til økt trafikk på månesteinene i perioden rundt pop-up-utstillingen på *Starmus*? Etter nøyere undersøkelser viser det seg midlertidig at UHS ikke har tall på trafikken på portalen, og det blir da ikke mulig å få innblikk i hvordan publikumsportalen blir brukt. Man kan stille seg spørsmålet hvorfor det er slik, da denne mangelen på informasjon er et klart hinder for forskning. Er UHS-portalen identitetsbyggende for NTNU dersom ingen bruker den?

Identitet knyttes ofte tett til kulturarv. Dette gjelder identiteten til oss som enkeltmennesker, oss som samfunn eller identiteten til en institusjon. Både innen kulturpolitikk og identitetspolitikk trekkes kulturarven fram som identitetsskapende for vårt kollektive minne og vårt felles verdigrunnlag. Gjennom kulturarven lærer vi oss selv å kjenne. Den er noe vi, enten vi er mennesker, museer eller nasjoner, arver fra våre forgjengere og som blir en del av oss og vår identitet. I politikken er det derfor viktig å ta vare på kulturarven, bruke den og være den bevisst. Denne utviklingen beskriver Hylland gjennom å påpeke økt politisk fokus på formidling og tilgjengeliggjøring av kulturarv. I takt med den teknologiske utviklingen ser man også at digitalisering og digitisering har fått gradvis større plass i dette arbeidet. Et eksempel på dette er St.meld. 22 (1999-2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet* som tok for seg de digitale mulighetene og utfordringene til ABM-sektoren. Den førte i sin tur igjen til etableringen av ABM-utvikling, et statlig rådgivningsorgan for arkiv, museum og bibliotek.¹² I dag er digital tilgang nærmest blitt synonymt med demokratisering av informasjon (Hylland, 2020). Tjue år etter melder Meld.St. 23 (2020-2021) *Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid* at digital tilgang til kulturarvsmateriale er viktigere enn noen gang, ettersom «[i]nformasjonsamfunnet har gjort oss vane med at all viktig informasjon er tilgjengeleg digitalt og ope. Material ein ikkje får tilgang til digitalt, vil på sikt stå i fare for å forsvinna frå den kollektive røynsla» og bekrefter det som Hylland legger fram (Meld. St. 23 (2020-2021), s. 52).

¹² <https://snl.no/ABM-utvikling> Besøkt: 22.04.2021

Selv om det har vært satset i flere tiår år, så slår Riksrevisjonens rapport *Riksrevisjonens undersøkning av digitalisering av kulturarven* (2017) fast at digitaliseringsarbeidet i arkiv- og museumssektoren går sakte. Den tar utgangspunkt i bl.a. *St.meld. nr. 24 (2008-2009). Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*, hvor det understrekes at digitalisering av kulturarv er viktig for kulturarvens omdømme og anvendelighet og at det derfor skal satses stort på dette fremover. Grunnen til at det likevel går sakte er en kombinasjon av lav prioritering fra institusjonenes side og liten grad av oppfølging fra Kulturdepartementets side. Det er et svært omfattende arbeid som antakeligvis vil ta mange år å ferdigstille, om det noen gang blir ferdig. NTNUs Universitetshistoriske samlinger er siden 2013 registrert 2123 poster i sin database, noe som utgjør litt over 40% av samlingene (Ellingsen, 2020).

NTNUs universitetshistoriske samlinger og månesteinene som kulturarv

I 2004 utnevnte Forum for kunnskapshistorie ved NTNU en komité for å kartlegge universitets historiske samlinger, utarbeide en bevaringsstrategi og se på videre muligheter for tilgjengeliggjøring med tanke på forskning, formidling og undervisning (Wittje & Nordal, 2005). Forum for kunnskapshistorie ligger følgende til grunn for arbeidet:

«I arbeid med ulike kunnskapsformer vart det snart klart at det, ikkje minst ved NTNU, knyter seg viktig og mangesidig kunnskap til dei konkrete instrument og hjelpemidlar i forskning og undervisning som har vore nytta ved NTNU og dei institusjonane universitetet byggjer på. Både for kunnskapshistoria generelt og for universitets-, vitskaps- og faghistoria finst det eit interessant og viktig materiale som ingen har hatt oversyn over, men som utan tvil representerar store verdiar, og som står i fare for å gå tapt.»
(Wittje & Nordal, 2005, s. vi)

Som resultat av kartleggingen la Roland Wittje og Ola Nordal i 2005 fram en rapport om tilstanden til NTNUs universitetshistoriske samlinger. Kort oppsummert konkluderte rapporten med at noe måtte gjøres, om disse store verdiene ikke skulle gå tapt. Slik situasjonen var da, var det ikke noen overordnet oversikt på hvor de ulike objektene befant seg. Det var også varierende bevissthet blant de ansatte om gjenstandenes verdi, og man fryktet derfor at verdifulle kilder til kulturarv og forskning kunne bli kastet. Rapportens anbefaling var å starte et registreringsarbeid med samlingene så snart det lot seg gjøre, og at

dette burde organiseres gjennom NTNU Vitenskapsmuseet, ettersom de allerede forvaltet sine egne samlinger og derfor hadde kompetanse på området (Wittje & Nordal, 2005, s. 30-31).

Fem år senere, i 2010, fikk museet i oppdrag fra Rektoratet å lage et enkelt registreringssystem for registrering av samlingene, og i 2011 startet man arbeidet med å sikre samlingene og registrere dem i en felles database. I løpet av 2012 var målet at alle objektene i samlingene fra fakultetene skulle være registrert i databasen. Dette lot seg i midlertidig ikke gjøre, og rektor bevilget midler til en ettårig prosjektstilling for å få mer fart på prosjektet. I løpet av prosjektåret 2013-2014 var en del av planen å fortsette å registrere objekter, i tillegg til å opprette en digital publikumsportal for formidling av samlingene. I løpet av denne prosjektperioden ble 6692 gjenstander spredt over 1733 unike poster i databasen, fra totalt ni fakulteter lagt inn i UHS. Etter at prosjektperioden var over konkluderte man med at digitaliseringsarbeidet var mer krevende enn antatt, da mengden digitisert og dokumentert materiell kun utgjorde 40% prosent av den totale mengden (Henriksen, 2014, s. 17).

Månesteinene ble, ifølge de ansatte jeg har snakket med ved UHS og NTNU

Vitenskapsmuseet, først innlemmet i databasen som en del av UHS noen år senere, i 2016 eller 2017, og er derfor ikke en del av denne statistikken. Arbeidet er fremdeles krevende, og i statusrapport for UHS fra våren 2020 beskriver prosjektleder Ellen Grav Ellingsen at prosjektet har lav prioritet hos de ulike fakultetene, og at prosjektet oppleves for lite til å være konkurransedyktig i kampen om areal og ressurser ved NTNU. Avslutningsvis konkluderer hun med at «NTNUs historie går i dag tapt både gjennom tap av gjenstander og mangel på kunnskapsoverføring fra de som kan å bruke eller kjenner historien til de ulike apparater og verktøy.» (Ellingsen, 2020, s. 2). Planen videre i 2020 var å utarbeide en skisse for omorganisering av samlingene, slik at de kunne samles på et sted, i stedet for å stå spredt, i håp om at dette vil gjøre forvaltningen av samlingene mer håndterlig. Dette arbeidet ble i midlertidig satt på vent på grunn av koronapandemien (Ellingsen, pers. med., 15. mars 2021)

Månesteinene startet sitt liv på Universitetet i Trondheim (senere NTNU) som gave til Norge og Trondheim. Etter overrekkelsen ble de satt på kontoret til daværende administrative leder ved DKNVS Museet, Hans Jørgen Lønne. Der ble de stående i mange år. Ingen tenkte at de var for verdifulle til å oppbevares der. Da man etter hvert skjønnte hvor unike og verdifulle månesteinene var for museet, NTNU, Norge og verden for øvrig, ble det tatt grep. Ifølge Jon Anders Risvaag, tidligere samlingsansvarlig ved museet, skjedde dette trolig på starten av 1980-tallet. Museet fikk da nye kontorlokaler og magasiner. Kanskje man i flytteprosessen oppdaget steinene på kontoret og besluttet å flytte dem til en av de nye magasinene? Han

stiller også spørsmål om dette kanskje var rundt samme tid som Hans Jørgen Lønne gikk av i sin stilling, og at hans etterfølger ikke hadde samme behov for å ha månesteinene på sitt kontor. Lønne mottok som sagt steinene da de kom, og det er ikke unaturlig å tenke at han derfor følte på litt ekstra eierskap overfor steinene. Da de kom, var ikke månesteinene først og fremst kulturarv, men en gave og et objekt av samtiden. Det kan derfor tenkes at det ikke ble ansett som like viktig at de ble behandlet som en samlingsgjenstand, og de like godt kunne stå på Lønnes kontor. Uansett har det mest sannsynlig vært til steinenes fordel at de sto på kontoret til Lønne i alle de årene, ettersom lagringsforholdene på hans kontor nok var bedre enn i de gamle magasinene, ifølge Risvaag (Jon Anders Risvaag, pers. med., 13. april 2021).

Fra kontorpynt til felles kulturarv

Lenge var månesteinene kun kontorpynt, men i dag har de status som bevaringsverdig kulturarv. Denne overgangen har skjedd fordi månesteinene de siste årene har blitt gjenstand for samlingsforvaltningsarbeid organisert gjennom NTNUs universitetshistoriske samlinger. Samlingsforvaltning består i fire hoveddeler; samlingsutvikling, dokumentasjon, bevaring og tilgjengeliggjøring.¹³ Denne inndelingen baserer seg på SPECTRUM, en internasjonal standard for samlingsforvaltning.¹⁴ Samlingsforvaltning er et aktivt arbeid for prioritering av hvilke deler av immateriell og materiell fortid som skal bevares og formidles for nåtid og framtid. Jeg skal nå ta for meg hver av disse fire delene og se hvordan de er implementert i forvaltningen av månesteinene.

Samlingsutvikling er bevisste handlinger knyttet til innsamling, aksesjon, avhending og destruksjon av objekter i en samling. Slike beslutninger bør helst tas ut ifra en samlingsplan. Samlingsplaner omfatter prioritering for innsamling, aksesjon og avhending i henhold til institusjonens formål.¹⁵ Når et objekt skal innlemmes i en samling, skal det ligge en inntaksvurdering til grunn. Elementer som kan inngå i en slik vurdering er relevans, både i forhold til institusjonen selv og øvrige samlinger, objektets generelle tilstand og verdi, både i seg selv og utover seg selv. Med verdi utover seg selv menes om objektets kontekst har en egen verdi og en merverdi for samfunnet rundt. Her kommer spørsmålet om kultur som arv inn igjen, og man må spørre seg på hvilken måte og for hvem materialet er verdt å ta vare på.

¹³ <https://samlingsnett.no/samlingsforvaltning> Besøkt: 13.03.2021

¹⁴ <https://samlingsnett.no/spectrum> Besøkt: 13.03.2021

¹⁵ <https://samlingsnett.no/samlingsutvikling> Besøkt: 13.03.2021

Månesteinene har en viktig historie, ifølge de ansatte jeg har snakket med ved NTNU Vitenskapsmuseet. Å knytte dem til NTNU og Vitenskapsmuseet kan igjen si noe universitets historie og plass i Norge, både i forhold til forskning, historie og kulturarv. Risvaag antar at månesteinene var relevante å gi til Trondheim, ettersom byen hadde et attraktivt vitenskapelig miljø på 1970-tallet, gjennom etableringen av Universitetet i Trondheim og NGU (Jon Anders Risvaag, pers. med., 13. april 2021). Universitetet i Trondheim var en sammenstilling av NTH, DKNVS Museet (senere NTNU Vitenskapsmuseet) og Lærerhøgskolen. NGU kom flyttende fra Oslo i 1962 (Bratberg, s. 392, 583). Kanskje var dette noe av begrunnelsen for hvorfor Norges biter av månestein fra ferden med Apollo 11 skulle til akkurat Trondheim, det vites ikke. Det har muligens vært personlig forbindelser som har vært med på å avgjøre at steinene kom akkurat hit. Det som virker ganske sikkert er at når steinene først skulle til Trondheim, var det mest logisk å gi NTNU Vitenskapsmuseet ansvaret for å passe på steinene, ettersom de allerede forvaltet flere samlinger, deriblant en geologisk samling.

NTNU Vitenskapsmuseets geologiske samling har vært sovende siden 1960-tallet. Det har ikke hatt aktiv tilvekst, og det har ikke vært ansatt geologer til å forvalte samlingen ved museet, så vidt mine kilder bekjent. Museet har, og hadde på 1970-tallet, altså generell kompetanse på samlingsforvaltning, men ikke spesifikt på geologisk materiale. Ved Geologisk museum ved Universitetet i Oslo (UiO) har de Norges eksemplar av månestein fra Apollo 17-ekspedisjonen (1972) og et mye større geologisk miljø. Jeg har ikke lyktes i å finne ut hvorfor de ikke fikk begge månesteinseksemplarene, da de er minst like kvalifisert som NTNU Vitenskapsmuseet til å ivareta steinene.

Til tross for at informasjonen er mangelfull om overdragelsen er objektets autentisitet og egenart kvaliteter som vurderes som så viktige at objektet i 2016/17 ble inkludert i NTNUs Universitetshistoriske samlinger, ifølge Ellingsen og Hårsaker. De argumenterer med at steinene regnes for kuriositeter å være, ettersom de er fra månen og dermed skiller seg fra de andre objektene i de geologiske samlingene til museet (Ellen Grav Ellingsen & Karstein Hårsaker, pers. med., 15. mars 2021). Månestein har en svært høy verdi på markedet. Eksempelvis ble Joseph Gytheinz da han i 1998 startet sitt prosjekt for å gjenfinne månesteinene som etter måneferdene hadde forsvunnet, tilbuds å kjøpe Honduras' månestein fra Apollo 17-ekspedisjonen, som veide 1,142 gram, til fem millioner dollar (Haugan, 2017). Hvor mye månesteinene på NTNU Vitenskapsmuseet veier har jeg ikke lyktes i å finne ut, men man kan anta at de befinner seg i samme prisklasse.

Månesteinenes relevans og eksistens betyr imidlertid lite dersom steinens autenticitet ikke er dokumentert. Dokumentasjon er «forvaltning av all informasjon tilknyttet et objekt og samling. Det omhandler objektets historie før inntak, om objektet, om dokumentasjonen av objektets museumsliv.»¹⁶ I månesteinenes tilfelle vil jeg si dokumentasjon, eller fraværet av dokumentasjon, har vært helt avgjørende. Men plaketten er jo i seg selv å regne som dokumentasjon og ektehetsbevis, kanskje? Det som er ekstra fascinerende i denne sammenheng, er at gjenstanden har vært oppbevart i et museum i flere tiår, men ikke som en del av en samling. Steinene til museet var lenge oppført på listen over verdens forvunnede månesteiner, ettersom de ikke var registrert i noen samling noe sted.¹⁷

Ansatte ved NTNU Vitenskapsmuseet visste at de hadde steinene hos seg, men var ikke klar over at Gytheinz lette etter dem i 1998. Det var ved en tilfeldighet at Jon Anders Risvaag i 2012 så at *Aftenposten* skrev en artikkel om Norges eksemplarer av månestein.¹⁸ Han kontaktet så avisen for å melde fra om at eksemplarene fra Apollo 11 var ved museet, som resulterte i at *Aftenposten* skrev en egen artikkel om akkurat dette.¹⁹ Ettersom dette var første gang offentligheten fikk vite at månesteinene befant seg i Trondheim, tolker jeg det som at det var ved dette tidspunktet månesteinene ble «funnet», og dermed også ansett som «forsvunne» fram til da. I relanseringen av månesteinene i media, og i forbindelse med festivalen *Starmus*, ble det gjort et viktig poeng ut av at steinene lenge hadde vært «forsvunne» (Haugan, 2017).

Dokumentasjon av et objekt kan i praksis bestå i fotografering av objektet, tilegne seg informasjon om objektets fortid ved å snakke med giver/siste eier eller andre som kan sitte på informasjon om objektet, få greie på hvilke rettigheter og juridiske begrensninger som er knyttet til objektet, katalogisere objektet, merke det, plassere det i magasin og vurdere objektets tilstand. En korrekt og tilstrekkelig dokumentasjon av samlingsobjekter reflekterer både tilbake på institusjonen selv og de samlingsobjektene som inngår.²⁰

Karstein Hårsaker, som har skrevet artikkelen til månesteinene på UHS' nettsider og er ansvarlig for den geologiske samlingen ved NTNU Vitenskapsmuseet i dag, forteller at han hovedsakelig har snakket med ansatte ved museet som har kunnet fortelle noe om steinene. I tillegg har han søkt opp informasjon på internett, som f.eks. *collectspace.com* sin artikkel

¹⁶ <https://samlingsnett.no/dokumentasjon> Besøkt: 13.03.2021

¹⁷ I dag er steinene registrert som funnet. Se hele listen her:

http://www.collectspace.com/resources/moonrocks_apollo11.html Besøkt: 18.04.2021

¹⁸ <https://www.aftenposten.no/verden/i/Vb3Mp/maanesteiner-fra-apollo-ferder-er-forsvunnet> Besøkt: 05.05.2021

¹⁹ <https://www.aftenposten.no/norge/i/jdjBq/maanestein-fra-apollo-11-er-i-trondheim> Besøkt: 22.04.2021

²⁰ <https://samlingsnett.no/dokumentasjon> Besøkt: 13.03.2021

«Where today are the Apollo 11 lunar samples displays?».²¹ Hårsaker forteller selv at han prøvde å finne informasjon i den digitiserte delen av museets arkiver, uten hell. Han har ikke sjekket de analoge arkivene på grunn av mangel på tid og ressurser. Den dokumentasjonen Hårsaker har funnet om månesteinene har han katalogisert og også tilgjengeliggjort artikkelen «Etterlyste månesteiner» på publikumsportalen til UHS (Hårsaker, 2017). Noe av informasjonen er også blitt brukt i ulike nyhetsartikler om steinene hvor relevant fagpersonell, som bl.a. Hårsaker og Risvaag er blitt intervjuet. De nyhetsartiklene jeg har funnet ligger tilgjengelig på nett, og omhandler enten «oppdagelsen» av månesteinene i Trondheim i 2012 eller vitenskapsfestivalen *Starmus*, hvor steinenes bakgrunn nevnes. Alt dette er relevant dokumentasjon, sett ut ifra et samlingsforvaltningsperspektiv. Dokumentasjonen kommer fra institusjonen selv, via de ansatte som er intervjuet, og er den med på å dokumentere steinenes eksistens og relevans.

For at en samling eller et objekt, som f.eks. månesteinene, skal kunne oppleves og brukes lengst mulig, er det viktig at gjenstanden bevares riktig. I arbeidet med bevaring av objekter ligger det et ansvar på institusjonen om lagringsforhold, emballasjebruk, digital bevaring og konservering, i tillegg til sikring mot risiko, som tyveri, brann- og vannskader, og transportsikring.²² Lagringsforholdene i magasin, som går på temperatur, lys og luftfuktighet, er avgjørende i et forebyggende bevaringsarbeid, og vil ha mye å si for hvordan et objekt vil tåle tidens tann. Her er også emballasjebruk et viktig moment. Det er avgjørende å være klar over hvordan emballasjen vil tåle lagringen, om den vil endre seg over tid og påvirke objektet den er ment å beskytte. Som nevnt tidligere, er mange av «goodwill»-steinene forsvunnet, trolig ødelagt i brann, stjålet eller gått tapt i revolusjon og krig. De har en stor verdi på svartebørsen og er ansett for å være et svært attraktivt og kostbart samlingsobjekt. På grunn av dette bør månesteiner lagres sikkert og forsvarlig for å unngå at flere forsvinner. Ifølge Hårsaker, stilles det ikke store materielle krav til hvordan steinene oppbevares. Pr. i dag står de oppbevart i en boks av papp, støttet av en skumskive i bunnen, slik at stativet steinene er montert på står stabilt inne i esken. Dette er samme type emballasje og støtte som brukes bl.a. for den geologiske samlingen og deler av den arkeologiske samlingen. Emballasjetypen er produsert for bruk i samlingene. Det det derimot stilles mer krav til er sikkerheten rundt oppbevaringen av objektet. De står derfor plassert i et magasinshelv med svært begrenset tilgang. Månesteinene krever ikke mye vedlikehold. Steinene er støpt inn i en kule av akryl

²¹ http://www.collectspace.com/resources/moonrocks_apollo11.html Besøkt: 18.04.2021

²² <https://samlingsnett.no/bevaring> Besøkt: 14.03.2021

som er montert på en plakett. Plaketten står fastmontert på et stativ av tre. Med tiden vil kanskje stativet trenge en oppgradering, men dette er ikke noe som opptar magasinansvarlig noe særlig, da han vet at objektet er oppbevart i et magasin som tilfredsstiller krav for oppbevaring av denne gjenstanden, både i forhold til sikring og bevaring, i tillegg til at emballasjen rundt steinene er lagd med tanke på oppbevaring av museumsgjenstander (Karstein Hårsaker, pers. med., 15. mars 2021).

Når månesteinene er dokumentert og bevart riktig, er det også – i et samlingsforvaltningsperspektiv – minst like viktig at den tilgjengeliggjøres.

Tilgjengeliggjøring er kort fortalt å gi publikum tilgang på objekter og samlinger, ofte i en formidlet kontekst. Det kan gjøres på flere måter, både fysisk i utstillinger eller digitalt gjennom publikumsportaler, som *uhs.vm.ntnu.no*.²³ Til utstillinger hender det at institusjoner låner eller låner ut gjenstander, dersom sikkerhetshensyn kan ivaretas tilstrekkelig.

Tre av underkategoriene innenfor tilgjengeliggjøring er formidling og digitalisering og digitisering. Digitisering av analogt tilgjengelig materiale kan effektivisere katalogiseringsarbeidet til samlingsforvaltere og bidra til at mer informasjon blir tilgjengelig for publikum. Som nevnt tidligere, er det lite digitisert materiale tilgjengelig om månesteinene i arkivet til NTNU Vitenskapsmuseet. På grunn av ressursmangel er eventuell informasjonen det man kan kalle *analogt utilgjengelig*. Derfor har man kun begrenset skriftlig informasjon til bruk i formidlingsarbeidet rundt månesteinene per i dag.

Månesteinene er likevel blitt tilgjengeliggjort og formidlet på ulike måter. De er først og fremst tilgjengeliggjort på UHS sin publikumsportal på internett, hvor det skrevet kort om deres historie, andre månesteiner og geologiske fakta om månestein. Hva gjelder formidling, har månesteinene blitt lånt ut ved flere anledninger. En av den er til Vitenskapsfestivalen *Starmus* i Trondheim i 2017. Da ble den utstilt i en time på festivalområdet, hele tiden vaktet av to ansatte fra NTNU Vitenskapsmuseet. Denne pop-up-utstillingen var noe museet selv tok initiativ til og planla i løpet av et par dager. Planleggingen startet mandag morgen 19. juni 2017, og på ettermiddagen onsdag 22. juni 2017 sto den utstilt på festivalområdet (Eivindsen, 2018). Hårsaker var en av dem som sto og passet på steinene under utstillingen, og han forteller om begivenheten som en «once in a lifetime»-opplevelse. Steinene sto utstilt i en monter under et foredrag. Under foredraget var det omtrent ingen deltakere som tok turen bort for å se på dem, men straks foredraget var over og det ble annonsert at steinene var utstilt,

²³ <https://samlingsnett.no/tilgjengeliggjoring> Besøkt: 05.04.2021

strømmet folk til (Karstein Hårsaker, pers. med., 15. mars 2021). Månesteinene har også blitt lånt til jubileumsutstillingen for Apollo 11-eskpedisjonen, *Månelandingen*, på Teknisk museum i Oslo i 2019.²⁴ Ellingsen forteller at hun fikk nyss om utstillingen til Teknisk museum og ga dem kontaktinformasjon til Hårsaker, og at de igjen tok kontakt med Hårsaker for å høre om NTNU Vitenskapsmuseet hadde mulighet til å låne ut steinene. Etter en vurdering ga museet klarsignal til dette, noe Teknisk museum ble veldig glade for. De hadde forsøkt å få låne månesteinseksemplaret til Geologisk museum i Oslo, uten hell, da de selv vurderte å bruke den i en utstilling (Ellen Gran Ellingsen, pers. med., 15. mars 2021).

I forbindelse med disse to utstillingene ble det skrevet om månesteinene i media, i for eksempel *Adresseavisen*, *Aftenposten*, *Gemini.no* og *forskning.no*. I tillegg har Institutt for teoretisk astrofysikk ved UiO en artikkel om 50-årsjubileet til den første månelandingen på sine nettsider, hvor det listes opp ulike arrangementer, deriblant jubileumsutstillingen til Teknisk museum.²⁵

Den økte oppmerksomheten rundt steinene i media gjorde dem ekstra ettertraktet i en periode. I ettertid har interessen i midlertidig dalt igjen, og Ellingsen og Hårsaker opplever nå oppmerksomhet rundt steinene på samme nivå nå som før disse utstillingene (Ellen Grav Ellingsen & Karstein Hårsaker, pers. med., 15. mars 2021). Månesteinene er tilsynelatende avhengige av å bli formidlet og gjort til del av en større sammenheng for å bli interessante for folk flest. Tilgjengeliggjøring i en UHS sin publikumsportal er ikke nok. Ellingsen legger også til at månesteinene akkurat her er representativ for de fleste av objektene i UHS (Ellen Grav Ellingsen, pers. med., 15. mars 2021). Dette vil jeg sette i sammenheng med et skille i effekten mellom tilgjengeliggjøring og formidling: det virker forskjellig, spesielt for folk flest. Mediesamfunnet og dets overflod av informasjons gjør at vi påvirkes i stor grad av hva som blåses opp i nyhetsbildet og i debatter. Informasjon og underholdning blir sydd sammen, kanskje med en baktanke om å skaffe «klikk & likes», eller å tjene penger, like gjerne som å informere saklig. Reklamer og søkerresultat på internett finjusteres til hver enkelt person, ved hjelp av algoritmer og komplekse data som nettsider, programvare og app-er samler inn om oss. Informasjon som interesserer oss kommer derfor til oss i større grad enn før, og vi trenger ikke jobbe særlig hardt for å finne den. Vi blir vant med å slippe å lete for å finne det vil, siden det vi trenger, ifølge vårt digitale fotavtrykk, kommer til oss. Informasjonen er alltid der, noe som gjør at vi ikke trenger å huske på den eller legge ned en like stor innsats for å

²⁴ <https://www.tekniskmuseum.no/arets-storste-utstilling> Besøkt: 22.04.2021

²⁵ <https://www.mn.uio.no/astro/om/aktuelt/aktuelle-saker/2019/apollo11jubileum.html> Besøkt: 22.04.2021

finne den. Dette kan ses på som en avansert form for formidling, basert på en enkel plan om å selge. Dette gjør at et prosjekt som UHS, hvor hensikten er å ivareta NTNUs universitetshistoriske samlinger, og dermed også dets kulturarv for fremtidig bruk i forskning, undervisning og identitetsbygging, er helt avhengig av formidling som setter objektene i en større samfunnskontekst, i tillegg til digital tilgjengeliggjøring i en åpen publikumsportal. Med unntak av spesielt interesserte, vil neppe folk flest oppsøke informasjon omkring samlingene og kunnskapen vil ikke videreføres. NTNUs kulturarv og historie må formidles til dets publikum for å bli tatt i bruk, hvis ikke lever publikum videre i lykkelig uvitenhet. Anne Eriksen påpeker at noe ved selve tjernen til kulturarven er at den arves. For at kultur skal arves, må vi kulturarverne ha et forhold til den. Den må være relevant for oss og vår oppfatning av oss selv og verden. Formidling setter kulturarv, i dette tilfelle NTNUs Universitetshistoriske samlinger og månesteinene, i en større sammenheng og skaper nye bånd mellom oss og tingene. Den viderefører kunnskap som ellers kanskje ville gått tapt. Kunnskapen er jo der, men om man ikke vet hvordan den brukes eller hvorfor den er viktig, mister den sin verdi, og den vil over tid forsvinne. Forsvinner kunnskapen, forsvinner kanskje også vårt forhold til tingene. Vårt forhold til tingene er det som utgjør selve kulturarven, og man kan spørre seg: finnes kulturarv hvis den ikke formidles?

Oppsummering

Satsing på kulturarv og kulturarvsformidling legitimeres med at det er identitetsskapende og gir folk flest en mulighet til dypere forståelse av sin egen og verdens historie og utvikling. Å gjøre kulturarv digitalt tilgjengelig likestilles med demokratisering av kunnskap, ettersom den gjøres lettere tilgjengelig for flere. I arbeidet med digital formidling av kulturarv er samlingsforvaltning essensielt. Samlingsforvaltning ivaretar objektets autentisitet, integritet, pålitelighet og anvendelighet, gjennom rutiner for korrekt registrering, dokumentasjon, bevaring og tilgjengeliggjøring.

NTNU har gjennom sitt prosjekt NTNUs Universitetshistoriske samlinger vist at det ønsker å være en samlingsforvalter og vil satse på bevaring av sin kulturarv som universitet. Satsingen på dette prosjektet legitimeres gjennom at det er viktig å bevare universitetets og det forløperes historie, da den er ansett som en unik kilde til innsikt i NTNUs historie og er identitetsapende for universitetets fakulteter. En rapport for Forum for kunnskapshistorie ved NTNU fra 2005 fastslo at tilstanden til objektene i samlingen så dårlig at noe måtte gjøres om ikke store verdier skulle gå tapt.

UHS som prosjekt kom først ordentlig i gang i 2013. I løpet av prosjektåret 2013/2014 fikk man registrert omtrent 40% av samlingene i en database. Grunnen til dette er at dokumentasjonsarbeidet var mer krevende enn antatt. I årene frem til i dag er det blitt registrert noen flere gjenstander, men mye arbeid gjenstår fremdeles. Det framgår av statusrapport for prosjektet fra våren 2020 at prosjektet har for lav prioritet hos de ulike fakultetene, og ikke blir bevilget tilstrekkelig med ressurser, hverken i form av ansatte eller lokaler. Dette gjør at de ulike sidene av samlingsforvaltningen ikke kan ivaretas skikkelig. Research knyttet til dokumentasjon er noe som kan ta mye tid, og med knappe ressurser kan man risikere å katalogisere objekter basert på muntlig og ikke skriftlige bevis for ekthet og proveniens.

NTNU Vitenskapsmuseets eksemplarer av månestein fra Apollo 11-ekspedisjonen har fungert som mitt eksempel på hvordan NTNU, via UHS, driver samlingsforvaltning. Månesteinenes fartstid i NTNU preges av tilfeldigheter, så vel som formelle samlingsforvaltningsprosesser. De ble ikke formelt en del av UHS før i 2016/2017, men har fra 1973 og fram til i dag vært en del av museet. De ble i 1973 gitt i gave til Norge, adressert til museet (den gang DKNVS Museet). Der ble de stående på et kontor i mange år, før de ble innlemmet i museets geologiske samling, noe ansatte ved NTNU Vitenskapsmuseet antar har å ha skjedd på starten av 1980-tallet, da museet fikk nye kontor- og magasinlokaler. Å få klarhet i hvordan denne reisen fra kontorpynt til digital kulturarv har foregått, er noe jeg har brukt mye tid på. Det finnes noe informasjon i trykte kilder og på internett, men mesteparten av informasjonen jeg har innhentet er fra samtaler med ansatte ved NTNU Vitenskapsmuseet. De ansatte uttrykker at det ikke bevilges nok tid eller penger til å dokumentere objekter, som f.eks. månesteinene, skikkelig, noe som kan forklare knappheten av tilgjengelig skriftlig informasjon.

Månesteinene er i dag gjort digitalt tilgjengelig gjennom UHS' publikumsportal. I tillegg er de helt avhengig av å bli aktualisert i media eller aktivisert gjennom formidlingsprosjekter, som f.eks. pop-up-utstillingen på *Starmus*. Gjennom slike prosjekter blir månesteinene en aktiv del av kulturarven og kan bety noe for dagens kulturarvere. Det at de finnes digitalt tilgjengeliggjort er ikke i seg selv en garanti for deres verdi som kulturarvsmateriale. Tilgjengeliggjøring og formidling er to forskjellige ting, og virker forskjellig på folk flest, altså kulturarverne. Mitt nærstudium har vist at månesteinene er like avhengig av entusiastiske ansatte og journalister som digital tilgjengeliggjøring i en publikumsportal for å fortsette å være en relevant del av vår kulturarv.

Referanser

Bratberg, T. T. V., 1996. *Trondheim Byleksikon*, Oslo: Kunnskapsforlaget.

Eivindsen, T., 2018. *Working together in university museums: Popping Up. Our shortest exhibition ever - with the shortest preparation time*. Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet. Upublisert.

Eivindsen, T., 2019. *NTNUs Universitetshistoriske samlinger*.

Tilgjengelig fra: <https://innsida.ntnu.no/wiki/-/wiki/Norsk/NTNUs+Universitetshistoriske+samlinger>
(Funnet 16 februar 2021).

Ellingsen, E. G., 2020. *Status NTNUs Universitetshistoriske samlinger mars 2020*, Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet. Upublisert.

Engels, R. H., 2010. *Åpen og samordnet tilgang til kulturarven: anbefalinger for en vellykket tilstedeværelse i den digitale kulturelle verden*, Oslo: ABM-utvikling.

Eriksen, A., 2009. Kulturarv og kulturarvinger. *Nytt Norsk Tidsskrift*, Utgave 3-4, s. 474-480.

Haugan, I., 2017. *Jakten på månesteinen*.

Tilgjengelig fra: <https://gemini.no/2017/06/jakten-pa-manesteinen/>
(Funnet 29. mars 2021).

Henriksen, M. M., 2014. *Rapport NTNUs universitetshistoriske samlinger (UHS): Prosjektåret 2013-2014.*, Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet.

Hylland, O. M., 2014. #Mangletre. *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, s. 253-274.

Hylland, O. M., 2020. Digital kulturpolitikk. *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, s. 29-47.

Hårsaker, K., 2017. *Etterlyste månesteiner*.

Tilgjengelig fra: <https://uhs.vm.ntnu.no/etterlyste-manesteiner/>
(Funnet 30. mars 2021).

Mangset, P. & Hylland, O. M., 2017. *Kulturpolitikk. Organisering, legitimering og praksis*. Oslo: Univeristetsforlaget.

Meld. St. nr. 23 (2020-2021). *Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid*.

NOU 2006: 8. *Kunnskap for fellesskapet*, Oslo: Regjeringen.

NTNU, u.d. *Gunnerusbibliotekets historie*.

Tilgjengelig fra: <https://www.ntnu.no/ub/bibliotek/gunnerus/historie>
(Funnet 21 april 2021).

Riksrevisjonen, 2017. *Riksrevisjonens undersøkning av digitaliserin av kulturarven*, Bergen: Fagbokforlaget.

St. Meld nr. 24(2008-2009). *Nasjonal strategi for digital bevaring og formidling av kulturarv*

Wittje, R. & Nordal, O., 2005. *Universitetshistoriske samlinger ved NTNU : rapport fra kartleggingen av vitenskaps- og teknologihistoriske gjenstander og samlinger ved NTNU*, og

perspektiver for bevaring og tilgjengeliggjøring for forskning, undervisning og formidling.
Trondheim: Tapir.

